

Han sagde... Hun sagde... Og hun havde ret

Elias, Camelia

Publication date:
2007

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Elias, C. (2007). Han sagde... Hun sagde... Og hun havde ret.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@ruc.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Han sagde... Hun sagde... Og hun havde ret.

Et manifest for feministisk formalisme

8. marts 2007

CAMELIA ELIAS

Jeg vil gerne takke Camilla Szuster for invitationen til at deltage i denne arrangement om ligestilling i forbindelse med kvindernes kampdag. Min første reaktion var en af overraskelse, idet jeg straks stillede mig selv to spørgsmål: hvad ved jeg om ligestilling, og hvad ved jeg om feminisme?

Det sidste spørgsmål havde jeg nemmere ved at besvare, da jeg selv underviste i emnet på Aalborg Universitet for ikke så længe siden. Feminisme omhandler alle former for teori og praksis som har det fælles formål, gennem alle mulige midler og veje, at gøre en ende på alle former for kvindeundertrykkelse. Teoretisk set, tænkte jeg, vil jeg kunne være i stand til i det mindste at referere til et par definitioner. Men jeg vaklede, da jeg skulle fortælle Camilla om jeg havde lyst til at komme her i dag og levere, ifl. Camillas egne ord og forventninger, et par guldkorn. Som enhver tekstanalytiker som også er vant til at tage tingene bogstaveligt og dreje dem, begyndte jeg at tvivle på hvorvidt det nu også var passende at man som feminist, i hvert fald i teorien, skulle forvandle sig til den berømte gås, der lagde gyldne æg, eller var det konen med æggene jeg tænkte på? Det var i hvert fald noget med æg jeg havde i tankerne da jeg

tænkte på guldkorn. Skulle jeg spørge min mand om hvor han syntes mine mærkelige associationer kommer fra, ville han først og formentlig svare, at det nok er fordi jeg er en udlænding, som selv efter 17 år i DK bliver ved med at blande danske vendinger sammen i tide og utide. Dernæst er jeg en feminist, ville han med sikkerhed fortsætte.

Den sidste igen, altså antagelsen at man ER en feminist frem for at man er bevidst om det ideologiske apparat og forskellige diskursmekanismer som gør sig gældende i et samfund, hvor man af og til netop begræder den sandhed at der er mindre ligestilling i praksis end der er i teorien, er noget som fik mig til at tænke. Jeg skyndte mig at skrive nogle af disse ideer ned, selv om den pludselige aktivitet medvirkede til at jeg følte mig som en hjemmegående husmor. Og jeg er hverken det ene eller det andet. Men det at skrive afslører sig selv; skriften kan man aldrig regne med hvor den går hen, selv om man henvender sig til en bestemt gruppe. Men da gruppen i dag, kan man påstå, allerede har temporaliseret sig selv som 8. marts flokken, så lad os bare sige at de nedskrevne ideer, som bliver præsenteret i dag har lidt af den usikkerhed som kendetegner husmoren, når hun spørger sig selv, før hun tager til supermarkedet: hvad skal vi spise i dag? På den anden side, betyder denne temporalisering i en kontekst for sig også at 8. marts gruppen har besluttet sig for ikke at lave mad mere, eller i hvert fald ikke i dag. Men denne sikkerhed som feministerne artikulerer især den 8. marts har en marginaliserende effekt; ligesom skriften. Gilles Deleuze, den franske teoretiker og de radikale feministers yndling, sagde engang at skriften gør forfatteren til en minoritet, eller også at den sætter én i en position som forvandler en til en kvinde. Ifølge Deleuze er kvinde og skrift lige flydende, og lige. Altså, ifølge Deleuze, vil man være forfatter, skal man være parat til at være en kvinde. Han sagde mange ting, Deleuze, og han havde tit ret.

Tilbage til min mand. Han sagde bestemt at jeg ER en feminist. Første gang han sagde det til mig, og det var i '96 da vi begyndte at gå sammen, blev jeg lidt forarget. Jeg var bestemt ingen feminist, sagde jeg. Jeg kan bare lave alle de ting som en mand laver, sagde jeg igen. For mig at se, var feminisme ikke noget der var ligestillet med ligestilling. Men en ting er den personlige agens og en helt anden er samfundets. Man kan i princippet godt artikulere sine synspunkter; man kan endda engagere sig selv performativagtigt i en dramatisk udfoldelse af sine standpunkter, men man opdager også at det ikke hjælper en døjt, hvis ikke samfundet

anerkender éns position. Det er også derfor at feminister aldrig bliver sidestillet med mændene men snarere udstillet som dumme kællinger. Og som dum kælling er man altså lige så marginaliseret som mændene er det fra huslige pligter, hvis man skal give et generelt eksempel. Indirekte ville jeg altså ikke være en feminist, fordi det betød at jeg måtte tage stilling til den måde stupiditet bliver genereret på i forhold til begrebet feminisme. Det etiske ansvar vi har overfor stupiditet er altså først at afsløre det og dernæst at bekæmpe det. Med andre ord, 'too much trouble.' Men det vender vi tilbage til.

Ud fra et personligt perspektiv, forstod jeg hvorfor man kaldte mig en feminist. Jeg var vokset op i Rumænien under kommunismen. Min far døde da jeg var helt ung, og min mor, i et øjebliks betragtning umiddelbart derefter, besluttede at hun havde det alt for godt for at binde sig til andre mænd. Hun søgte altså hverken ligestilling eller underkastelse. Hun vil være sig selv, sagde hun. Som kvinde, og med alt, hvad dét indebærer, sagde hun igen. For mit og min lille søsters vedkommende var det ikke altid nemt at være vidne til en tredobbelt performance: at være sig selv overfor sig selv, at være sig selv overfor sine to døtre, og at være sig selv overfor mænd. For hvad vil det sige at være sig selv? Nu om dage er det blevet helt moderne at være sig selv, og alle har en mening om det. Det er nemlig ikke så længe siden at jeg læste om statsministerfruen i Billedbladet, hvor hun blev interviewet i Billedbladets såkaldte 'røde stol' serie, at selv om hun ikke er så boglig, er hun sig selv, altså har hun begge ben godt forankret på jorden. Hvorfor netop viden, eller mangel på samme blev sat i kontrast med det at være sig selv kom der aldrig en forklaring på, men efter et øjebliks tænkning måtte jeg indrømme at jeg ikke længere havde lyst til at være mig selv. For hvad vil det sige at have begge ben på jorden? Gør det os mere ligestillet med ånds- eller måske skulle vi sige bens-beslægtede kvind- eller mandfolk? Helt logisk og bogstaveligt taget: hvordan kan man komme andre i møde når man nu er så godt cementeret i jorden? Hvordan kan man opleve udvikling, når man ikke kan tage et skridt videre? Det at tage et skridt af gangen er allerede for langsomt, så man har ikke andet valg end at tage afstand fra værdier som lægger op til ingen bevægelse overhovedet. Med andre ord, skulle jeg vælge en gruppe som jeg vil være medlem af udefra binære modsætninger som tit karakteriserer forskellige tilstande i verdenen såsom: mand/kvinde; kultur/natur, folk men ben i næsen og dem med ben på jorden, vil jeg så afgjort gå efter de første kategorier i denne rækkefølge. Enten har man jordforbindelse eller folke-forbindelse.

Heldigvis var det at være sig selv for min mor en blanding af folk og fæ. Alt kunne være en inspiration og det hele gik ud på at demonstrere at man sagtens kunne være sig selv ved at give sig ud for at være en helt anden, eller følge i andres spor. For eksempel, da en af husets straffelove skulle appliceres - love, som min mor opfandt, for at gøre tilværelsen nemmere for sig selv - gjorde hun det ved at tage en anden kvindes eksempel: Dahlila fra Bibelen, altså hende som klippede Samsons hår. Da det nu altid havde været min og min søsters største ønske at have langt hår, fandt min mor ud af, at en måde at få sig selv adlydt på var ved at true med at klippe det. Som sagt så gjort - vi tabte tit håret da det ikke altid lykkedes for os piger ikke at dumme os alvorligt. Nu tænker jeg ofte på, om det faktisk at vi begge gik rundt og næsten altid lignede et par drenge har noget med min fornemmelse af ligestilling at gøre.

Det var hårde tider, vil nogle sige, men jeg skal love for at man fik lært noget af en kælling som var alt andet end dum. Man lærte bl.a. hvad det vil sige at være den øverste kommandant, så at sige, og hvilken magt der ligger først i ord og derefter i handling. Pointen er at det at min mor aldrig havde begge ben på jorden, da ordet med alle dets nuancer udgjorde et fastere holdepunkt, åbnede op for netop den mulighed som hedder at skabe ligestilling, snarere end at opleve den i en eller anden form for selverkendelse, som i Billedbladet altså hedder jordforankring. Effekten af de lektier som min mor indførte med stor religiøsitet drager jeg stadig nytte af. Hun var ikke religiøs i almindelig forstand: hun skiftede selv fra en jødisk baggrund til alle mulige former for protestantisme som vinden blæste; hvis der var én hun rettede sig efter, var det Marx, så religiøsitet havde for hende den konsekvens at hun forblev en kvinde, hvis fornuft var iklædt kejserens nye klæder. Det passede hende udmærket at være fuldstændig nøgen omkring *hvad* hun var. *Hvem* hun var, var knap så interessant. Formen var vigtigere end indholdet, sagde hun, og hun havde ret. Man skulle næsten tro at jeg var en mand som jeg står og snakker om min mor, men jeg synes at man som feminist tit bliver konfronteret med netop dette spørgsmål: hvem er jeg, og hvad kan jeg gøre for at gøre en ende på undertrykkelse?

Det som jeg finder herligt befriende ved min mor er denne form for formalisme, som er meget grundig og logisk i sig selv. Hun var den største formalist jeg har kendt (desværre er hun død nu). For hende var feminismen ikke et ontologisk spørgsmål der drejede sig om hvem hun var. Hvad hun kunne som kvinde, eller hvilke strategier hun benyttede for at håndtere mændenes verden var heller ikke livsvigtigt. Hun sagde at idet

kvinder har erfaring med form - det er jo dem som skaber formen, især når de får børn - er de også per definition inkarnerede formalister. Jeg finder denne tanke tiltrækkende, især hvis jeg skal sammenligne den med det eksistentielle spørgsmål. Det spørgsmål har en ret så upraktisk geografisk økonomi: man bliver altid opfordret til at tage et andet sted hen for at finde sig selv. 'Hvem jeg er' indgår således i en relation mellem et sted og mig i stedet for en relation mellem mig og andre mennesker. Steder kan være inspirerende, men de kan aldrig inspirere så meget som mennesker. Taler vi ligestilling kan vi jo allerede begynde at gætte hvilken konsekvens forankring har. Forankring forpligter os til underkastelse, for ikke at nævne at det jo ikke er steder vi skal overbevise om hvad vi er værd. Det må være denne tanke som inspirerede feministerne da de tog, hvad jeg kalder en formalistisk drejning i 60'erne og erklærede i kor at det personlige er det politiske. Kvinder stillede spørgsmål ved hvor effektiv den hengivenhed til mænd og børn som netop oplevedes på stedets præmisser (især køkkenet) var til at definere et livs indhold. Det var altså formen den var galt med, men interessant nok, selv om der var erkendelse omkring formens funktion i defineringsprocesser var det altså stadig indholdet som blev prioriteret.

Jeg kan godt lide hvad feministen Charlotte Whitton sagde engang: "uanset hvad kvinder gør, skal de gøre det to gange bedre for at være halvt så gode som mænd. Heldigvis er det ikke så svært.", men der ligger i dette udsagn en opfordring til at formen skal tjene indholdet. De nyere slogans om at kvinder kan have det hele, tjener også det formål at sige noget om hvor indholdsrigt et liv kan være, og hvorfor det betyder så meget at have et liv, for eks. med lydige mænd og børn, stort hus og gerne et lederjob. Det er netop søgen efter indhold i livet som skaber ubalance i ligestillingsproblematikken, lige siden Platon, som sagde at "hvis kvinder forventes at gøre det samme som mænd, må mændene lære dem de samme ting". Men der blev ikke gjort som sagt, for kvinder blev altid opfordret, især af mænd, til at indstille sig på at søge efter måder at skabe indhold i livet, for det var jo det som formentlig skulle give livet mening. Men hvad skal vi med alt det indhold når nu vi alligevel alle skal dø? Det er i hvert fald et spørgsmål mændene stiller sig, og det er måske det de skulle have lært os. Nu om dage kan dette spørgsmål i øvrigt også forklare mændenes mangel på noget som mange kvinder vil have deres liv fyldt med: 'commitment,' eller engagement. In en anden kontekst, men ikke desto mindre illustrerende, vil jeg referere til filmen *Moon Struck* (Lunefulde måne). Her bliver vi præsenteret for en situation

hvor en af skuespillerne i hovedrollerne spørger hele vejen igennem filmen: "hvorfør er mænd, når de bliver ældre, kvinder utro?" Da ingen af mændene i filmen som bliver spurgt har et svar på det, må kvinden selv komme med et forslag: "Det er fordi de er bange for døden". I hvert fald i filmen havde hun ret. Min pointe her er at man netop ikke har tid til at stille erkendelsesmæssige spørgsmål, som går ud på enten at finde sig selv, stikke sine ben i jorden, hovedet i sandet, og råbe noget om, at man vil have ligestilling bl.a. fordi det skaber indhold.

I den formalistiske feminisme som jeg proponerer her, er formen mere vigtig end indholdet. Det som skaber ligestilling er det at man ved hvad man gør, og hvad man går efter. Lad os starte med dette aksiom, som har det potentiale at sætte os på et spor (og mændene ud af kurs.) Jeg kan give et konkret eksempel som har en vis resonans. For ikke så længe siden deltog jeg i et ph.d. seminar, hvor en rumæner som var tilknyttet Center for Migrationsstudier her i Aalborg, skulle fortælle noget om konsekvenserne af at der er så mange højtuddannede rumænere som forlader landet for at arbejde et andet sted i verden. Da jeg nu selv var en af dem, og en som man brugte som eksempel, havde jeg ikke noget imod at besvare nogle spørgsmål, som gik ud fra den præmis at når man udvikler et nyt forhold og tilknytning til et nyt land, er chancen for at vende tilbage til sit oprindelige land minimal. Især lederen for centret var meget direkte både i sit spørgsmål men også sin antagelse om at der sikkert ikke var noget som kunne få mig tilbage til Rumænien efter 17 år her i landet. Jo, skyndte jeg mig at sige, der findes netop to ting som bestemt ville have en indflydelse på min beslutning. Jeg sagde... magt og penge.

Vil man vide hvor godt eller slemt det står til med ligestilling, skal man bare prøve at fortælle en mand som selv er efter magt og penge, at det lige præcis er de to ting man også vil have som kvinde. For det første bliver man mødt med stor skepsis: det kan man da ikke mene alvorligt! For det andet, hvis man insisterer på at det gør man skam også, vil reaktionen mest sandsynligt omfatte en slags overtalelse til at tænke idealistisk. Jeg fik så at vide at der skulle være mere mellem himmel og jord end mellem magt og penge, for det er ikke pragmatisme som skaber indhold i livet, men derimod idealisme. Det var i hvert fald interessant at skulle lytte til argumenter for hvorfor det aldrig kan betale sig at udvise kynisk interesse for det materielle, især når disse argumenter blev leveret af en gammel marxist. Men det kan godt være at han har glemt hvad Marx sagde, eller at han blot så på mig som kvinde som i naturens sag kun

kan relatere til det følelsesmæssige end til det logiske. Men jeg var ikke interesseret i at forfølge det anlagte spor, især fordi jeg hellere ville huske hvad Marx sagde. Han sagde nemlig at det ikke er folks bevidsthed som afgør deres eksistens men derimod folks sociale vilkår som afgør deres bevidsthed. Også for Marx var formen mere vigtig end indholdet, og selv om han ikke adresserede spørgsmålet om ulighed mellem kønnene så direkte, kan man kun konkludere ét: idealisme som mændene promoverer på kvindernes vegne hører hjemme i livet efter døden. Jeg vil således tilslutte mig den sorte amerikanske feminist, Sojourner Truth, som sagde allerede i 1863: "Hvis kvinder vil have flere rettigheder end dem som de nu har, hvorfor så ikke bare tage dem, i stedet for at snakke om dem?"

Ligestilling er lig med at finde ud af formens potentiale i ting, tanke, og handling. Og hvad vil det sige? Det vil sige at vi skal blive ved med at sige, hvad vi altid har sagt, eller ville have sagt: man kan ikke give magten til nogen; man skal selv tage den. Eller i Gloria Steinems ord: "magt kan tages, men ikke gives; den proces igennem hvilken magt tages hedder bemyndigelse". Der er således lagt op til at kvinder skal føre formalisme ud i praksis. Vi kan begynde med at skelne mellem de onder som hjemsøger os og tage den utraditionelle vej. Eventuelt kan vi slutte os til den vittige amerikanske skuespillerinde, og 30ernes sexsymbol, Mae West, som sagde: "mellem to onder vælger jeg altid den som jeg ikke har prøvet før". Der er nemlig altid et stort potentiale i at prøve ting man ikke har før prøvet. Det hedder udvikling, ikke tradition. Det hedder forandring, ikke forankring. Det hedder ben i næsen, ikke begge ben på jorden. Vi kan alle både arbejde for kejserens nye klæder og selv iklæde os dem, da der er stor potentiale i at demonstrere at sandheden nok befrier os, men ikke før den gør os gale i hovedet, som Steinem også sagde. Det er lige præcis denne type sandhed som får feminister til at tænke logisk, og formalistisk. Som Maureen Reagan sagde: "Jeg vil føle at ligestilling endelig har fundet sted, når vi kan vælge kvinder i regeringen som er lige så inkompetente som nogle af de mænd som allerede sidder der." Der er masser af indhold i det hun sagde, men det som egentlig giver udslag, eller har stor gennemslagskraft er formen som muliggør dette potentiale, som hedder at det ikke kun skal være mændene som har ret til at være dumme. Kvinderne skal også med.

Jeg begyndte dette indlæg med nogle teoretiske overvejelser om feminisme og vores pligt til at afsløre dumhed, hver gang vi får øje på det. Disse tanker kredsede dog omkring personlige beretninger. Der var

en pointe med det. Min hypotese at skrift altid har det med at afsløre sig selv er egentlig inspireret af en mandchauvinist, Henry Ford, som ikke desto mindre tit bliver citeret af kvinder. Han sagde: "Hvis du siger, du kan, så kan du; hvis du siger at du ikke kan, så har du formentlig ret". Denne frase har en performativ karakter: idet vi artikulerer hvad vi vil, tager vi magten fra dem som helst ikke vil give os den. Den formalistiske tanke som formulerer ligestillingsproblematikken som en filosofi snarere end et problem er også en tanke som dikterer at ligestilling i bund og grund ikke er andet end det vi selv gør den til.

Her til slut kan jeg ikke påstå at jeg enten er kønsforsker eller ligestillingsforsker, som mine foredragskolleger, Birthe Sim og Christine Fiig. Men jeg vil gerne påtage mig rollen som filosof, lige i dette øjeblik, idet jeg har lyst til at følge i en andens spor. Louis Althusser sagde nemlig at en filosof altid har ret. Og det har han ret i at hun har.

Referencer

Citater er oversat af mig selv og hentet fra de følgende kilder:

Gloria Adler: *She Said, She Said*

Gilles Deleuze: "Literature and Life". *Essays Critical and Clinical*

Karl Marx: *A Contribution to the Critique of Political Economy*

Filmene *Klondike Annie*, og *Lunefulde Måne*

Diverse Internetsider med feministiske citater som speciale